

symmetrisk: Når Gerd afslår de elleve guldæbler og mødet i lunden og derfor trues med, at hendes liv skal blive til tidsler, finder Gro Steinsland identitet med Bibelens syndefaldsmyte, hvor Adam og Eva lader sig friste til at spise af æblet, hvorefter de forjages fra haven, mens jorden bliver til torne og tidsler for dem! Værket er domineret af en særlig form for logisk fejlslutning, den samme, hvormed Erasmus Montanus »beviste«, at Per Degn er en hane: Jorden, landet, *Jord*, er en jættekvinde; Gerd og Skade er jættekvinder; ergo er Gerd og Skade lig Jorden! De elleve guldæbler er æbler; herskerens rigsæble er et æble; ergo er guldæblerne lig med herskerinsigniet rigsæble! Drøbner er en guldring; den nordiske konges herskersymbol er en guldring; ergo er Drøbner et herskersymbol! Gambantein er dannet af et ungt træskud; kongesceptret er formet som et ungt træskud; ergo er Gambantein lig med et kongescepter! Til fuldbyrdelsen af et socialt legitimeret bryllup hører et samleje; Gerd indvilliger i et samleje med Frey; ergo indvilliger hun i et bryllup! Summa summarum: Guden Freys og jættekvinden Gerds samleje i lunden Barre er et »helligt bryllup«, der konstituerer herskermagten, idet han personificerer herskeren, hun jorden, landet, og deres afkom er den »protologiske« kongefjølner! Gennem folkeskolens undervisning i mængdelære kan niårige børn bringes til at indse, at denne form for slutning er forkert, blot ved at tegne den som to cirkler inden i en tredje. Men når voksne mennesker ser den gentaget over 324 sider, tilkender de den doktorgraden. Gro Steinlands magisk glidende, skridende væv af associationer er af det stof, som drømme gøres af. Bogen rejser spørgsmålet om, hvor grænsen går mellem fantasi og videnskab i religionsforskningen.

Rikke Malmros

L. E. FAUERHOLDT JENSEN: Vikingernes Danmark. Den sømilitære Ledingsorganisations administrative inddeling og De danske Bispedømmer o. 1140. Aalborg Universitetsforlag, 1993. 135 s., kr. 168.

Denne bogs forfatter er landinspektør af profession og erhvervede i 1986 den filosofiske doktorgrad ved Odense Universitet for en afhandling om danske kornmål i 1600-tallet; siden har han videreført sine metrologiske studier i flere afhandlinger, således *Mark sølv, mark penninge, mark korn: Mønt og Vægt i Danmark 1000-1340* (Odense Universitetsforlag 1990) og *Mark Guld, mark jord - leding: jordinddeling i Danmark 1200-1340* (Aalborg Universitetsforlag 1991). Den her foreliggende afhandling er ment som en fortsættelse og afslutning af disse tidligere arbejder og som et forsøg på at vise de metrologiske resultaters implikationer for den almene historie. Dens formål er at fastlægge vikingetidens sømilitære ledingsorganisations geografisk-administrative udformning i perioden fra o. 850 til 1016, og de danske bispedømmers og det danske kongeriges udstrækning o. 1140.

Meget i denne bog vil overraske selv garvede kendere af perioden. Ikke så meget Faurholdt Jensens første hovedpåstand: »at det oprindelige 'virkelige' Danmark kun bestod af Jylland og Fyn, mens Sjælland og øerne øst for Storebælt er erobringer fra Sverige«. Lignende tanker er i nyere tid fremført af N. C. Skouvig i *Hardeknud I og Hardsyssel. Jellingdynamastiets oprindelse* (1977), og tidligere i Lis Jacobsens *Svenskealdets Fald* (1929) uden at vinde tiltro. Nok så op-

sigtsvækkende er hans opfattelse af en række trelleborgproblemer. Ikke blot »påviser« han på helt spekulativt grundlag en ringborg i Vejle, som derefter indgår i hans problemløsning som en historisk realitet, og ikke blot forkaster han al tidligere tale om anvendelsen af romerske mål ved konstruktionen til fordel for danske mål, men han hævder også på rent metrologisk grundlag, at Trelleborg må være anlagt af sjællænderne til forsvar mod jyderne, idet der er anvendt sjællandsk alen ved anlæggelsen af ringvolden og lejren inden for denne, og derefter erobret af jyderne, som så har anlagt forborgen, idet der her er anvendt jyske mål. Det er en artig overraskelse for alle, der hidtil har slået sig til ro med, at borgenes konstruktionsmæssige enhedspræg trods mindre afvigelser tillod den slutning, at de måtte være anlagt af en og samme konge i en og samme situation og formodentlig med et og samme formål. Desværre har Faurholdt Jensen ikke underbygget sin påstand med en undersøgelse af det mål, der er anvendt ved opførelsen af den lidt mindre Fyrkat. I det omfang, man føler sig bundet af de udførte regnestykker, og det må i det mindste deres ophavsmand gøre, ville det jo styrke argumentet, hvis Fyrkat var opført efter jysk alen. Eller måske den kunne vise sig at være opført ved sjællandske krigsfangers tvangsarbejde?

Ikke mindre må man spærre øjnene op ved alt det nye, som forfatteren ser sig i stand til at fremlægge om ledingsordningen. Han ikke blot fører den længere tilbage i tiden end de fleste tidligere har fundet belæg for, men er også i stand til at forbinde den med stiftsinddelingen. Han kan næsten lægge hvert enkelt skibens mandskab i deres eget hus i en af ringborgene! Det kan ganske vist kun lade sig gøre ved ud af den inddeling af Roskilde stift i sysler, som kun optræder senere og i rent gejstlig sammenhæng, at tage »Vestersyssel« og lægge til ærkestiftet. I tallenes verden er der mange muligheder, men på jorden har denne tanke ingen gang.

Forlaget udtrykker det håb, at Faurholdt Jensens bog vil give anledning til ny og frugtbar debat. Formodentlig vil dette håb vise sig forfængeligt. Bogen indeholder nemlig ingen videnskabelig argumentation, som man kan tage stilling til, og den gør intet for at gå ind i debatten på de områder, den selv udpeger som sine hovedfelter. Faurholdt Jensen er overhovedet ikke interesseret i tidligere forskeres arbejder: hvorledes kan man arbejde med ledingen uden at komme ind på hverken Velschouw, Steenstrup, Erslev, Arup, Bolin, Andræ, Kjersgaard eller Malmros? – På tilsvarende vis ignorerer han de forsøg, som Helge Nielsen har gjort på en matematisk analyse af målene på Trelleborg og Fyrkat. Nielsen finder ikke forskellige mål anvendt ved de forskellige dele af Trelleborg og finder samme mål anvendt på Fyrkat som på Trelleborg. Også diskussionen om trelleborgenes formål og anvendelse lades uudnyttet. Det er påvist, at husene var forskelligt udstyret, nogle havde ildsted, andre ikke, og der er fundet spor af forskellig brug af dem; for denne forfatter er de alle uden diskussion kasernebarakker. Han kalder konsekvent langhusene for kaserner. Man kan naturligvis ikke føre en debat videre, hvis man ikke går ind i den. Forfatteren henviser stort set kun til sine egne tidligere arbejder og lukker sig således inde i sit eget spekulative univers.

I disse tidligere arbejder kunne det være noget vanskeligt at komme kildegrundlaget på nært hold, fordi det i så høj grad bestod af tal og postulerede sammenhænge mellem dem, og fordi de præsenteredes så indforstået. Her er grundlaget i nogle partier dog lidt mere håndgribeligt, og man bemærker det totale fravær af kildekritiske overvejelser. En meget anvendt kilde er Henrik

Pedersens *De danske Landbrug*, altså grundlæggende matriklen af 1688 og dens forarbejder. Men kan den uden videre anvendes om forholdene i vikingetiden? – Faurholdt Jensen gør det uden at delagtiggøre læseren i sine eventuelle overvejelser.

Et andet væsentligt grundlag for ham er Knyttingsagaens kapitel 32, en oversigt over Danmarks stifter med oplysning om antallet af kirker og skiben i hvert enkelt stift, som tilsyneladende umotiveret er indskudt i Knud den Helliges historie. Ingen ved, i hvilken sammenhæng den hører hjemme, eller hvilket grundlag den bygger på, og dens datering er yderst usikker. Faurholdt Jensen daterer den, traditionelt, omkring 1140, med henvisning til at det nordjyske bispesæde ikke længere placeres i Vestervig, men i Hjørring, og til at Sven Grathes overdragelse af tre herreder på Bornholm til ærkesædet, som skal være foregået 1149, ikke har sat sig spor i teksten. Imidlertid er det jo, som senest Axel Bolvig har påpeget, meget tvivlsomt, om Vestervig nogensinde har været bispesæde, og dels er grundlaget for Sven Grathes gave meget tyndt, ikke noget diplom, men en oplysning hos Saxo og i *Ældre Sjællandske Krønike*, dels er det ikke givet, at denne gave måtte blive registreret i denne kilde. Den oplyser blot om det stiftsmæssige tilhørsforhold for landets større øer, ikke om bispernes verdslige jurisdiktion inden for stifterne. Faurholdt Jensen opfatter skibentallet som udtryk for de enkelte bispedømmers indtægter, men kan vi virkelig tro, at samtlige skiben i Danmark ved midten af det 12. århundrede var overladt bisperne? – Netop på dette tidspunkt ser vi dog kongemagten begynde at give ledingsprivilegier til kirkelige institutioner, vi ved, at Århusbispen kun havde det halve af Lisbjerg herred, og at Kristoffer I hundrede år senere havde skiben i Lunde stift; han klagede over, at ærkebispen tog mænd i dem. Knyttingas kildeproblemer er ingenlunde enkle; denne kilde kan ikke udnyttes uden nærmere overvejelser, men sådanne foretages ikke her.

Tilsvarende forbehold må gøres over for forfatterens udnyttelse af berettende kilder. Han læser dem helt ukritisk og ser slet ikke forhold, der kræver undersøgelse og forklaring, men behandler dem med en blanding af naivitet og egenrådighed, der tillader ham at få lige det ud af dem, som han ønsker.

Når man underviser begyndere i historisk metode, må man jævnlig lægge øre til fantasifulde forklaringer, som isoleret set kan være logiske nok, men som i en bare lidt større sammenhæng viser sig helt umulige. Mange forklaringer i denne bog vidner om forfatterens elementære ukendskab til blot lidt bredere sammenhænge i periodens historie. Endnu et eksempel: »Når det fuldstændigt uden sammenhæng med, hvad der ivoirigt blev benyttet af mål og vægt i Nordeuropa, blev romersk standard, man anvendte i Sydøstjylland, så kan det på det tidspunkt kun skyldes en tæt forbindelse med det østromerske rige, hvor mange nordiske vikinger og heriblandt den danske konges nærmeste rådgivere, måske sønnen Svend Tveskæg, havde gjort tjeneste i den østromerske kejsers livvagt i Byzans, ...« Jamen, kom da alle de nordiske vikinger i væringegarden fra Sydøstjylland? – Eller, hvorfor lod kun de sig påvirke af romersk mål og vægt? – Giver nogen kilde, direkte eller indirekte, belæg for at tro, at Sven Tveskæg nogensinde skulle have tjent i Byzans? – Eller er det bare et forfængeligt håb om at styrke en teori ved kongelig autoritet, der fører forfatteren ud i ønsketænkning? – Sigfus Blöndal, der har skrevet udførligt om væringerne i Byzans, nævner overhovedet ikke Sven Tveskæg, og da væringegarden dårlig var etableret, før Sven blev optaget af at regere Danmark og erobre England, er det ikke nogen

nærliggende tanke, at han skulle have tilbragt en del af sin ungdom som lejesoldat i Konstantinopel.

Korrekturlæseren har ikke nedlagt meget arbejde i denne bog; det vil forstås, at anmelderen ikke kan anbefale andre læsere at gøre det. Bogen er udgivet med støtte af Carlsbergfondet. Den, der i videnskabens navn har foretrukket Hof alle sine dage, må låne Nusers replik: »Jeg græmmes«.

Niels Lund

THOMAS HILL: Könige, Fürsten und Klöster. Studien zu den dänischen Klostergründungen des 12. Jahrhunderts. Kieler Werkstücke Reihe A: Beiträge zur schleswig-holsteinischen und skandinavischen Geschichte Band 4. Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang, 1992. 392 s. DM 86.-.

Det er et dygtigt og solidt arbejde, den unge tyske historiker Thomas Hill har fremlagt om de danske klostres forhold til deres kongelige, højadelige og biskoppelige stiftere fra slutningen af det 11. til begyndelsen af det 13. århundrede. Selv om det er skrevet af en forsker, der har rod i en anden faghistorisk tradition, ligger det i forlængelse af hele den moderne danske forsknings opgør med ældre synspunkter på det 12. århundredes klostergrundlæggelser, især Lauritz Weibulls og Hal Kochs opfattelse af de cisterciensiske klostergrundlæggelser som kirkepolitiske markeringer, der hænger sammen med den internationale strid mellem kejsermagt og reformpavedømme. Og arbejdets resultater harmonerer smukt med Ole Fengers og efter ham Carsten Breengaards og andres fremhævelse af det danske samfund i den begyndende højmiddelalder som et udpræget slægtsamfund.

Med baggrund i forholdene i udlandet stiller Thomas Hill to spørgsmål: For det første om de danske klostre indgik i et »rigskirkesystem« som det, vi kender fra det tyske og frankiske område. For det andet om de danske klostre var, hvad man i tysk forskning har kaldt »Hausklöster«, dvs. klostre, som var grundlagt af konger, biskopper og magnater med et dynastisk sigte.

Svarende til de to spørgsmål falder bogen i to dele. Først undersøges klostrenes almindelige stilling til kongemagten, hvor det springende punkt er de *modydelser*, som klostrene måtte levere til gengæld for kongemagtens beskyttelse, donationer og privilegietildelinger. Hill konkluderer her, at de danske klostre – ligesom klostrene i det frankiske og det tyske rige – var forpligtet til modydelser, af hvilke gæsteriydelse og forbøn i praksis var de vigtigste. Og Hill gør opmærksom på, at der ikke blot skulle bedes for kongens sjæl, men også for hans rige, for dets stabilitet, fred og fremgang, således at munkenes bønner faktisk støttede kongen i hans opgaver som konge.

I bogens anden del gennemgås de enkelte klostergrundlæggelser i perioden: kongeslægten Sct. Knud i Odense, Ringsted, Slangerup, Tvis og Guldholt, magnaternes Næstved, Esrum, Sorø og Sct. Maria i Roskilde, biskoppernes Øm og Løgum. For hvert enkelt kloster fremdrages, hvad vi ved om grundlæggelsen og senere donationer, om det pågældende klostres eventuelle funktion som slægtsgravsted, om klosterlig krønikeskrivning med særlig interesse for stifteren og hans slægt, om stifterens udøvelse af beskyttelse eller kontrol, om helgenkult med relation til stifterens slægt samt om ydelser fra klostrets side af mere materiel